

ẤN ĐỘ VÀ TRUNG QUỐC CẠNH TRANH ĐỊNH HÌNH TƯƠNG LAI KINH TẾ CỦA CHÂU PHI

ThS. Nguyễn Thành Long¹, ThS. Đỗ Thị Hiền²

¹Trường Đại học Thành Đô

²Trường Đại học Hòa Bình

Tác giả liên hệ: thanhlongg0201@gmail.com

Ngày nhận: 12/8/2025

Ngày nhận bản sửa: 15/8/2025

Ngày duyệt đăng: 25/8/2025

DOI: <https://doi.org/10.71192/138396dhmkfv>

Tóm tắt

Bài viết phân tích cuộc cạnh tranh chiến lược giữa Ấn Độ và Trung Quốc trong việc định hình mô hình phát triển kinh tế tại châu Phi, đặc biệt là khu vực Đông Phi. Trung Quốc triển khai mô hình đầu tư từ trên xuống thông qua Sáng kiến Vành đai và Con đường (BRI), tập trung vào các dự án hạ tầng quy mô lớn do nhà nước tài trợ, nhưng vấp phải nhiều chỉ trích về gánh nặng nợ, thiếu minh bạch và hạn chế chuyển giao công nghệ. Ngược lại, Ấn Độ thúc đẩy mô hình từ dưới lên thông qua Hành lang Kinh tế Ấn Độ - Trung Đông - châu Âu (IMEC), khuyến khích đầu tư tư nhân, hợp tác địa phương và tập trung vào các lĩnh vực tạo giá trị gia tăng dài hạn như dược phẩm, công nghệ và sản xuất. Bài viết cho rằng tương lai khả thi nhất cho châu Phi không phải là sự lựa chọn cứng nhắc giữa hai mô hình, mà là một “mô hình lai” kết hợp ưu điểm của cả hai, trong đó, các quốc gia châu Phi giữ vai trò chủ động trong việc định hướng và điều phối chiến lược phát triển của chính mình.

Từ khóa: Ấn Độ, cạnh tranh, mô hình kinh tế thị trường, Trung Quốc.

India and China Competing to Shape the Economic Future of Africa

Nguyen Thanh Long. MA.¹, Do Thi Hien. MA.²

¹Thanh Do University

²Hoa Binh University

Corresponding Author: thanhlongg0201@gmail.com

Abstract

This article examines the strategic competition between India and China in shaping the economic development model in Africa, particularly in East Africa. China employs a top-down investment model through the Belt and Road Initiative (BRI), focusing on large-scale, state-funded infrastructure projects. However, this approach has faced criticism regarding debt burdens, lack of transparency, and limited technology transfer. In contrast, India promotes a bottom-up model through the India-Middle East-Europe Economic Corridor (IMEC), encouraging private investment, local collaboration, and focusing on long-term value-added sectors such as pharmaceuticals, technology, and manufacturing. The article argues that the most viable future for Africa is not a rigid choice between these two models, but rather a “hybrid model” that combines the strengths of both, with African nations playing an active role in directing and coordinating their own development strategies.

Keywords: India, competition, market-oriented economic model, China.

1. Đặt vấn đề

Trong bối cảnh trật tự kinh tế toàn cầu đang tái định hình, châu Phi với nguồn tài nguyên dồi dào, dân số trẻ và vị trí chiến lược đã trở thành một “bàn cờ” địa chính trị quan trọng. Tại đây, Ấn Độ và Trung Quốc - hai cường quốc kinh tế châu Á - đang nổi lên với hai triết lý phát triển đối lập nhằm tranh giành ảnh hưởng. Nếu như Trung Quốc định hình ảnh hưởng thông qua quy mô tài chính khổng lồ và các dự

án hạ tầng trọng điểm từ BRI, thì Ấn Độ lại chọn cách tiếp cận kiên nhẫn hơn, xây dựng quan hệ đối tác bền vững dựa trên thị trường và lợi ích cùng có lợi thông qua IMEC. Cuộc cạnh tranh này không đơn thuần là về lợi ích thương mại, mà thực chất là một cuộc so găng giữa hai mô hình thể chế: một bên đề cao vai trò chủ đạo của nhà nước và một bên đề cao sức mạnh của khu vực tư nhân và sự gắn kết xã hội. Sự tương tác giữa hai mô hình này đang

trực tiếp định hình tương lai kinh tế và con đường phát triển của châu Phi.

2. Nội dung nghiên cứu và thảo luận

2.1. Cách tiếp cận của Trung Quốc

Trung Quốc theo đuổi mô hình “từ trên xuống”, dựa trên Sáng kiến Vành đai và Con đường (BRI), lấy hạ tầng làm trụ cột. Các ngân hàng quốc doanh của Trung Quốc đã tài trợ khoảng 75 tỷ USD cho các khoản vay hạ tầng tại châu Phi trong giai đoạn từ 2000 đến 2021, chủ yếu tập trung vào các dự án năng lượng và giao thông (Boston University Global Development Policy Center, 2024). Sáng kiến Vành đai và Con đường của Trung Quốc đã đạt được sức hút đáng kể tại châu Phi kể từ khi ra mắt năm 2013, với 53 quốc gia châu Phi tham gia ở những mức độ khác nhau. Năm 2023, các quốc gia châu Phi đã nhận được 21,7 tỷ USD từ các thỏa thuận trong khuôn khổ BRI, bao gồm đầu tư vào cảng biển, đường sắt và năng lượng tái tạo (ISS Today, 2024). Việc Trung Quốc tham gia sâu vào cơ sở hạ tầng của châu Phi đã góp phần nâng cao vị thế của khu vực trong chuỗi giá trị toàn cầu. Tuy nhiên, điều này cũng dẫn đến việc gia tăng đáng kể nợ công của các quốc gia châu Phi, các hợp đồng mớ hỏ và lợi tức đầu tư thường kém hiệu quả.

Tại châu Phi, khoản nợ đối với Trung Quốc đã tạo ra cảm giác phụ thuộc. Từ năm 2014 đến năm 2024, chi phí trả nợ của các quốc gia châu Phi cho Trung Quốc đã tăng gấp năm lần, với tổng số tiền lên tới 6,8 tỷ USD đối với Ethiopia, 6,7 tỷ USD đối với Kenya và 6,1 tỷ USD đối với Zambia (Boston University Global Development Policy Center, 2024). Riêng tại Kenya - nền kinh tế lớn nhất Đông Phi - chi phí trả nợ trong năm 2023 chiếm tới 59% tổng thu thuế của cả nước (IMF, 2023). Trung Quốc hiện nắm giữ khoảng 1/3 (30 - 35%) nợ công nước ngoài của Kenya (Boston University Global Development Policy Center, 2024).

Dự án đường sắt SGR tại Kenya đã trở thành một điểm nóng chính trị, phản ánh những tranh cãi rộng lớn hơn về vai trò của Trung Quốc trong nền kinh tế nước này. Các vấn đề liên quan bao gồm gánh nặng nợ, hiệu quả tài chính thấp và những cáo buộc thiếu minh bạch trong hợp đồng, cùng với căng thẳng lao động giữa công nhân bản địa và quản lý Trung Quốc (Deutsche Welle, 2019; World Bank, 2020). Tình trạng tương tự cũng xuất hiện ở Ethiopia, nơi tuyến đường sắt Addis Ababa-Djibouti rơi vào tình trạng thua lỗ và phải tái cơ cấu nợ vay từ Trung Quốc (IMF, 2023).

Uganda đã chấm dứt hợp đồng với Công ty Trung Quốc CHEC xây dựng dự án đường sắt chuẩn (SGR) sau nhiều năm không thể vận động được nguồn vốn từ Trung Quốc, và hiện chuyển hướng sang hợp tác với Yapi Merkezi (tập đoàn xây dựng Thổ Nhĩ Kỳ). Điều này phản ánh sự do dự của Trung Quốc trong việc tài trợ dự án đường sắt tại Uganda (Reuters, 2023).

Tuy nhiên, cần lưu ý rằng mặc dù BRI bị chỉ trích về “bẫy nợ”, nhưng chỉ khoảng 8% dự án rơi vào tình trạng nợ khó đòi, và từ sau 2019, Trung Quốc đã giảm mạnh cho vay mới tại châu Phi (Hurley et al., 2019). Điều này cho thấy Trung Quốc đang điều chỉnh cách tiếp cận, hướng tới kiểm soát rủi ro tài chính nhiều hơn.

Nhìn chung, cách tiếp cận của Trung Quốc có ưu điểm về quy mô và tốc độ triển khai hạ tầng, nhưng hạn chế về tính minh bạch, bền vững nợ và chuyển giao công nghệ.

2.2. Cách tiếp cận của Ấn Độ

Ngược lại, Ấn Độ theo đuổi mô hình “từ dưới lên”, nhấn mạnh đầu tư tư nhân và hợp tác thị trường. Năm 2018, trong bài phát biểu tại Uganda, Thủ tướng Ấn Độ Narendra Modi đã công bố 10 “Nguyên tắc Kampala” nhằm thể hiện mục tiêu của New Delhi trong đầu tư vào châu Phi. Các nguyên tắc này bao gồm cam kết mở cửa thị trường, đầu tư vào giáo dục, hạ tầng công nghệ thông tin, cải thiện nông nghiệp và chăm sóc y tế (The Economic Times, 2018). Đây là những lĩnh vực có khả năng hấp thụ lao động trong dài hạn và phù hợp với tầm nhìn chính sách đối ngoại lâu dài của Ấn Độ tại châu Phi. Các khoản đầu tư của Ấn Độ vào lục địa này chủ yếu tập trung tại Đông Phi, đặc biệt chú trọng vào năng lượng và sản xuất chế tạo.

Để củng cố đầu tư kinh tế, Ấn Độ duy trì chuỗi “CII-EXIM Bank Conclave on India-Africa Project Partnership” từ năm 2005. Tính đến năm 2024, sự kiện này đã được tổ chức lần thứ 19 tại New Delhi, tập trung vào các lĩnh vực như an ninh khoáng sản chiến lược, an ninh lương thực và hợp tác công nghệ không gian (CII-EXIM Bank, 2024).

Trong giai đoạn 2003-2023, đầu tư của Ấn Độ vào châu Phi tăng trung bình 18% mỗi năm (ước tính từ dữ liệu UNCTAD, 2023). Đến năm 2023, Ấn Độ đã vượt Trung Quốc để trở thành nhà đầu tư châu Á lớn nhất tại Kenya, chiếm 51,7 % tổng FDI từ châu Á, so với 12,2 % của Trung Quốc (CNBC Africa, 2024). Trong khi đó, về thương mại, dữ liệu từ Kenya cho thấy Ấn

Độ vẫn đứng sau Trung Quốc (nhà nhập khẩu lớn nhất) và UAE (The Star, 2023). Bộ trưởng Thương mại Sunil Barthwal dự báo thương mại song phương Ấn Độ-châu Phi có thể đạt 200 tỷ USD vào năm 2030, chủ yếu nhờ được phẩm, ô tô, giao thông và nông nghiệp (Economic Times, 2024).

Dù vậy, đầu tư của Ấn Độ vào châu Phi vẫn mới bằng khoảng 1/5 Trung Quốc (ước tính từ dữ liệu UNCTAD, 2023). Ngoài ra, tính khả thi của Hành lang Kinh tế Ấn Độ - Trung Đông - châu Âu (IMEC) phụ thuộc đáng kể vào sự ổn định tại Trung Đông. Theo báo cáo “Middle East and North Africa Economic Update” của World Bank (2024), khu vực này đang đối mặt với những rủi ro địa chính trị khó dự đoán, có thể tác động tiêu cực đến các sáng kiến liên kết kinh tế xuyên khu vực như IMEC. Ngoài ra, theo đánh giá của cộng đồng doanh nghiệp Ấn Độ, nhiều doanh nghiệp Ấn Độ vẫn gặp thách thức về hạ tầng yếu kém và môi trường thể chế tại châu Phi (FICCI, 2020).

Tóm lại, cách tiếp cận của Ấn Độ có ưu điểm về bền vững xã hội và thị trường, nhưng hạn chế về quy mô tài chính và khả năng cạnh tranh trực tiếp với vốn nhà nước Trung Quốc.

2.3. So sánh hai cách tiếp cận và hệ quả đối với châu Phi

So sánh cho thấy Trung Quốc và Ấn Độ đại diện cho hai mô hình đối lập:

- *Trung Quốc*: từ trên xuống, nhà nước dẫn dắt, tập trung hạ tầng quy mô lớn.

- *Ấn Độ*: từ dưới lên, khu vực tư nhân làm trung tâm, tập trung vào dịch vụ, sản xuất và y tế.

Về lâu dài, hai mô hình đều có ảnh hưởng sâu sắc đến cấu trúc kinh tế châu Phi. Trong khi Trung Quốc giúp cải thiện hạ tầng nhanh chóng, thì Ấn Độ tạo ra mạng lưới ngành nghề gắn bó với thị trường và con người. Một số học giả đánh giá cách tiếp cận của Ấn Độ bền vững hơn về xã hội - chính trị, dù tốc độ chậm hơn (Chakrabarti & Wellons, 2022).

Tuy nhiên, ranh giới giữa hai mô hình không tuyệt đối. Các doanh nghiệp tư nhân Trung Quốc ngày càng tham gia vào bán lẻ và sản xuất, trong khi những tập đoàn Ấn Độ lớn cũng nhận hỗ trợ tài chính - ngoại giao từ New Delhi. Do đó, thực tế ở châu Phi là một sự giao thoa, nơi các quốc gia châu Phi ngày càng chủ động chọn lọc yếu tố có lợi từ cả hai phía.

Điều này mở ra khả năng về một mô hình lai (hybrid model): kết hợp hạ tầng quy mô lớn từ Trung Quốc với đầu tư thị trường

và phát triển năng lực từ Ấn Độ, phục vụ lợi ích phát triển dài hạn của châu Phi.

2.4. Ảnh hưởng và phản ứng từ châu Phi

Sự hiện diện song song của Trung Quốc và Ấn Độ tại châu Phi không chỉ phản ánh cạnh tranh giữa hai mô hình, mà còn định hình cách các quốc gia châu Phi lựa chọn và phản ứng.

Một mặt, mô hình hạ tầng quy mô lớn của Trung Quốc ngày càng vấp phải nghi ngờ về gánh nặng nợ, minh bạch hợp đồng và tác động xã hội. Các dự án đường sắt tại Kenya hay Ethiopia đã khơi dậy làn sóng tranh luận công khai, trọng khi Uganda thẳng thắn hủy bỏ hợp đồng với đối tác Trung Quốc (World Bank, 2020; Reuters, 2023).

Mặt khác, mô hình thị trường của Ấn Độ lại được đón nhận ở nhiều quốc gia nhờ tạo ra việc làm, nâng cao kỹ năng và củng cố tầng lớp trung lưu. Ngành được phẩm và y tế của Ấn Độ đặc biệt ghi dấu, khi ngày càng nhiều bác sĩ châu Phi được đào tạo tại Ấn Độ và các công ty dược mở rộng hoạt động trong khu vực.

Tuy nhiên, các nước châu Phi không còn là đối tượng thụ động. Zambia năm 2023 đã đàm phán thành công giảm 6 tỷ USD nợ Trung Quốc với sự hỗ trợ của IMF (IMF, 2023). Nhiều phong trào xã hội tại Kenya, Ethiopia đã yêu cầu minh bạch và trách nhiệm xã hội cao hơn đối với các dự án BRI. Như vậy, các chính phủ và xã hội dân sự châu Phi ngày càng chủ động tận dụng sự cạnh tranh Trung - Ấn để đạt được điều kiện hợp tác có lợi hơn.

2.5. Các kịch bản phát triển cho châu Phi

Dựa trên sự đối lập và giao thoa giữa hai mô hình, có thể hình dung ba kịch bản phát triển chính cho châu Phi:

a) Kịch bản thị trường

Đầu tư tư nhân từ Ấn Độ và phương Tây mở rộng bền vững trong các lĩnh vực sản xuất, dịch vụ, công nghệ. Khu vực tư nhân địa phương phát triển, tầng lớp trung lưu trỗi dậy, kinh tế dần đa dạng hóa. Tuy nhiên, kịch bản này đòi hỏi cải cách thể chế dài hạn và có nguy cơ tạo chênh lệch phát triển giữa các quốc gia.

b) Kịch bản nhà nước

Các chính phủ châu Phi tiếp tục phụ thuộc vào hạ tầng do Trung Quốc tài trợ để giải quyết nhu cầu cấp bách về năng lượng, giao thông. Kịch bản này có ưu điểm về tốc độ cải thiện hạ tầng, nhưng tiềm ẩn rủi ro nợ công và nguy cơ “công trình trắng” nếu dự án kém hiệu quả.

c) Kịch bản lai (hybrid model)

Được đánh giá khả thi nhất trong

trung hạn: các nước châu Phi kết hợp vốn và chuyên môn từ Trung Quốc cho hạ tầng cốt lõi, đồng thời, tạo điều kiện để thu hút FDI từ nhân từ Ấn Độ và các đối tác khác vào lĩnh vực tạo giá trị gia tăng. Kết quả phụ thuộc vào năng lực quản trị và chiến lược phát triển của chính các quốc gia châu Phi, chứ không hoàn toàn do Bắc Kinh hay New Delhi quyết định.

3. Hàm ý chính sách đối với Việt Nam

Để mở rộng hợp tác hiệu quả và bền vững tại châu Phi, Việt Nam cần rút ra những bài học chiến lược từ cuộc cạnh tranh Trung - Ấn:

(i) *Quản lý nợ công chặt chẽ*: Thiết lập khung pháp lý minh bạch cho các dự án vay vốn nước ngoài, bao gồm cơ chế kiểm toán độc lập và tuân thủ ngưỡng nợ an toàn theo Nghị quyết Quốc hội (không quá 60% GDP) để tránh rơi vào bẫy nợ.

(ii) *Đa dạng hóa đối tác*: Xây dựng quan hệ hợp tác “tam giác” Việt Nam - Ấn Độ - châu Phi trong các lĩnh vực thế mạnh như xuất khẩu gạo, dệt may, nông nghiệp số và dược phẩm, đồng thời, học hỏi mô hình đào tạo nhân lực của Ấn Độ.

(iii) *Tham gia BRI một cách thận trọng và có chọn lọc*: Chỉ hợp tác trong các dự án BRI có điều kiện rõ ràng về tỷ lệ sử dụng lao động địa phương, chuyên giao công nghệ và đảm bảo hiệu quả kinh tế, tránh các dự án hạ tầng kém hiệu quả.

(iv) *Xây dựng chiến lược dài hạn “Con đường Tơ lụa Xanh”*: Chủ động đề xuất và dẫn dắt các sáng kiến hợp tác với

châu Phi tập trung vào các lĩnh vực tương lai như năng lượng tái tạo, nông nghiệp công nghệ cao và chuyên đổi số, đồng thời, tăng cường hiện diện tại các diễn đàn đa phương như FOCAC (Forum on China-Africa Cooperation) và IAFS (India-Africa Forum Summit).

4. Kết luận

Cuộc cạnh tranh giữa Ấn Độ và Trung Quốc tại châu Phi là sự thể hiện rõ nét của hai mô hình phát triển: một bên dựa vào sức mạnh cứng từ nguồn vốn nhà nước và hạ tầng, và một bên dựa vào sức mạnh mềm từ thị trường và kết nối xã hội. Mặc dù Trung Quốc có lợi thế vượt trội về quy mô và tốc độ, ảnh hưởng của Ấn Độ lại được đánh giá là bền vững hơn nhờ vào các giá trị cùng có lợi và định hướng lâu dài. Điểm then chốt được bài viết nhấn mạnh là các quốc gia châu Phi không còn là những thực thể thụ động. Họ ngày càng chủ động, tỉnh táo trong việc đàm phán, lựa chọn đối tác và định hình các điều khoản hợp tác có lợi cho mình. Do đó, kết cục của cuộc cạnh tranh này không phải là một trò chơi tổng bằng không (zero-sum), mà sẽ hướng tới một mô hình lai (hybrid model), nơi châu Phi biết cách tận dụng các nguồn lực từ cả hai cường quốc để phục vụ cho lợi ích và sự phát triển tự chủ của chính mình. Đối với Việt Nam, đây vừa là một cảnh báo về rủi ro, vừa là một cơ hội để học hỏi và xây dựng một chiến lược hợp tác với châu Phi thông minh, linh hoạt và bền vững.

Tài liệu tham khảo

- Boston University Global Development Policy Center. (2024). *Chinese Loans to Africa Database*. Boston University
- Chakrabarti, R., & Wellons, H. (2022). India's investment in Africa: Private-led growth and limitations. *Journal of Asian-African Studies*.
- CII-EXIM Bank. (2024). *19th CII-EXIM Bank Conclave on India-Africa Project Partnership*. Confederation of Indian Industry.
- Deutsche Welle. (2019). *Kenya struggles to manage debt for railway to 'nowhere'*. <https://www.dw.com/en/kenya-struggles-to-manage-debt-for-railway-to-nowhere/a-50887431>
- Economic Times. (2024). *India-Africa trade to touch \$200 billion by 2030: Commerce Ministry*. The Economic Times.
- FICCI. (2020). *India-Africa: Reinvigorating Partnership through Manufacturing and Trade*. Federation of Indian Chambers of Commerce & Industry.
- Hurley, J., Morris, S., & Portelance, G. (2019). *Examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a Policy Perspective*. Center for Global Development.
- IMF. (2023). *Kenya: Staff Report for the 2023 Article IV Consultation*.
- ISS Today. (2024, July 24). Africa has much to gain from a more contained BRI. https://issafrica.org/iss-today/africa-has-much-to-gain-from-a-more-contained-bri?utm_source=chatgpt.com
- Reuters. (2023). *Uganda drops Chinese firm from railway deal, eyes Turkish rival*. Reuters. https://www.reuters.com/markets/deals/uganda-drops-chinese-firm-railway-deal-eyes-turkish-rival-2023-01-13/?utm_source=chatgpt.com
- The Economic Times. (2018). *PM Modi outlines 10 principles for deepening India-*

Africa engagement. The Hindu. <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/pm-modi-outlines-10-guiding-principles-for-deepening-indias-engagement-with-africa/articleshow/65134636.cms?from=mdr>

The Star. (2023, June 14). *India now targets IT and agriculture in Kenya trade*. The Star. https://www.the-star.co.ke/business/kenya/2023-06-14-india-now-targets-it-and-agriculture-in-kenya-trade?utm_source=chatgpt.com

The Times of India. (2024). *Reliance set to take on Airtel in one of its biggest market outside India*. <https://timesofindia.indiatimes.com/technology/tech-news/an-important-warning-for-crypto-currency-investors-this-may-be-a-scam-coin/articleshow/110469179.cms>

The Standard (Kenya). (2018). *Inside SGR labour disputes*

UNCTAD. (2023). *World Investment Report*. United Nations Conference on Trade and Development.

World Bank. (2024). *Middle East and North Africa Economic Update – October 2024 (MENA Economic Update)*. https://www.worldbank.org/en/region/mena/publication/middle-east-and-north-africa-economic-update-archiveoctober2024?utm_source=chatgpt.com

World Bank. (2020). *Kenya economic update, January 2020: Turbulent times for growth in Kenya – Policy options during the COVID-19 pandemic*. World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33399>

<https://www.gisreportsonline.com/r/china-india-africa/>